

Beyrut 1960, s. 805-817; I. Goldziher, *A Short History of Classical Arabic Literature*, Berlin 1966, s. 135-137; R. A. Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, Cambridge 1969, s. 415-417; Mustafa Sâdik er-Râfîî, *Târîhu'l-edebî'l-ʿArabî*, Beyrut 1974, III, 172-179; İhsan Abbas, *Târîhu'l-edebî'l-Endelüsî*, Beyrut 1978, s. 216-279; Şevki Dayf, *el-Fen ve mezâhibüh*, Kahire 1978, s. 450-455; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 421-450; Mustafa eş-Şek'a, *el-Edebü'l-Endelüsî*, Beyrut 1983, s. 371-463; Ahmed Heykel, *el-Edebü'l-Endelüsî*, Kahire 1985, s. 138-153; J. V. Hammer-Purgstall, "Notice sur les muwashshahât et les ezdjâl", *JA*, VIII (1893), s. 153-162; E. G. Gomez, "Una Pre-Muwaşşaha, atributad a Abû Nuwâs", *al-Andalus*, XXI, Madrid 1956, s. 406-414; Hüseyin Nassâr, "el-Müveşşahât fi'l-ʿaşri'l-ʿOsmâni", *Buḥûsü Külliyyeti'l-Lugati'l-ʿArabiyye*, I/1, Mekke 1401-1402, s. 163-170; F. Corriente, "Aga in on the Metrical System of *Muwaşşah* and *Zajal*", *JAL*, XVII (1986), s. 34-49; İnci Koçak, "Endülüs Şiiri", *Araştırma*, XIII, Ankara 1991, s. 417-423; S. M. Stern, "el-Müveşşahu'l-Endelüsiyyü'l-kadîm", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XXVI/1-2, İslâmâbâd 1991, s. 225-238; D. Gil, "The *Muwaşşah*", *IOS*, XI (1991), s. 137-159; J. A. Abu Haidar, "The *Muwashshahât*: are they a Mystery?", *al-Qantara*, XIII/1, Madrid 1992, s. 63-81; a.m.f., "The Arabic Origins of the *Muwashshahât*", *BSOAS*, LVI/3 (1993), s. 439-458; Mustafa el-Gadîrî, "el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye", *Mecelle Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 13, Tunus 1995, s. 37-54; Süleyman Attâr, "Dirâse fi neşʿati'l-müveşşahâti'l-Endelüsiyye", *Mecelletü'l-Maʿhedi'l-Mısrî*, XXIX, Madrid 1997, s. 47-295; A. Yaşar Koçak, "Endülüs Muvaşşahalan", *Nüsha*, I/3, Ankara 2001, s. 111-118; Moh. Bencheneb, "Muveşşah", *İA*, VIII, 866-868; G. Schoeler, "Muwashshah", *Elʿ* (Fr.), VII, 811-814; Nihad M. Çetin, "Arûz", *DİA*, III, 431.

MUSTAFA AYDIN

el-MÜVEŞŞAH (الموشح)

Merzûbânî'nin
(ö. 384/994)

Arap şiiri ve şairlerinin
eleştirisine dair eseri
(bk. MERZÛBÂNÎ).

MÜVEYLİHÎ AİLESİ

Mısır'ın
köklü ailelerinden biri.

Ailenin soyu bir yandan Hz. Hasan ve Hüseyin yoluyla Hz. Ali'ye, öte yandan Hz. Ebû Bekir'e dayanır. Müveylîhî nisbeti Hicaz bölgesinin Kızıldeniz sahiline düşen, uzun zaman Mısır ve Osmanlı yönetiminde kalan Müveylîhî'le ilgilidir. 50 yılında (670) buraya göç eden ailenin fertleri beldenin idaresini daima ellerinde bulundurmuş, Yavuz Sultan Selim Mısır'ı zapt-

dince kendi adına beldeyi yönetmek üzere aile fertlerini vekil tayin etmiş, bu sebeple aile "üsretü'l-vekil" olarak da anılmıştır. Ailenin on altıncı atası Muhammed Ebûs-Sürûr, Müveylîhî'yi düşman saldırılarından korumak ve oradan geçen hacıları barındırmak amacıyla bir kale yaptırdı. Onun torunu Seyyid Mustafa el-Müveylîhî, 1180 (1766-67) yılında bir taraftan beldenin yönetimini elinde bulundururken diğer taraftan ipek ticareti yapıyordu. Seyyid Mustafa, 1189'da (1775) beldenin yönetimini oğlu Ahmed'e bırakarak Kahire'ye gitti ve bir ticarethane açtı. Aile bu tarihten itibaren Müveylîhî'te kalanlar ve Mısır'a göçenler olmak üzere ikiye bölündü. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın 1226'da (1811) meydana gelen Vehhâbî isyanını bastırması sırasında maddî katkılarda bulunan Ahmed el-Müveylîhî, saltanat vekili olarak Müveylîhî'nin idaresini sürdürme yetkisini Osmanlı yönetiminden sağladı. Ayrıca oğlu İbrâhim'in, Mehmed Ali Paşa'nın kethüdâsı Habîb Efendi'nin sır kâtibi olması da Mısır yönetimiyle ailenin alâkasını güçlendirdi. Ahmed'in vefatından (1228/1813) sonra oğlu İbrâhim 1827'de Mehmed Ali Paşa tarafından tâcirler arasında ortaya çıkan davalara bakan meclise üye tayin edildi.

İbrâhim el-Müveylîhî'nin, oğlu Abdülhâlik'ten torunu olan İbrâhim özel hocalardan Arap dili ve edebiyatı dersleri alarak kendini yetiştirdi. 1868'de dinî ve edebî eserler yayımlamak üzere Ârif Paşa ile Cem'iyetü'l-maârif'i kurdu ve Zebîdî'nin *Tâcü'l-ʿarûs*, Bediüzzaman el-Hemedânî'nin *Resâʿil*, Makrîzî'nin *es-Sülûk*, Ebû'l-Haccâc el-Belavî'nin *Kitâbü Elibâʿ*, İzzeddin İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-gâbe* adlı eserlerini bastırdı. 1879'da Hidiv İsmâil Paşa Napoli'ye sürgüne gönderilince İbrâhim de onunla birlikte gitti; orada bir taraftan paşaya kâtiplik yaparken diğer taraftan *el-Hilâfe* ve *el-İttihâd* gazetelerini çıkardı. Arapça-Türkçe haftalık bir gazete olan *el-Hilâfe*'de hilâfetin Arap aslından geldiğini, haksız yere el değiştirip Osmanlılar'a geçtiğini, o gün için hilâfet merkezinin Mısır, sahiplerinin de Hidivler'in olması gerektiğini iddia etti. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi *el-Hilâfe*'nin yayımına son verdi. 1884'te Paris'e giden İbrâhim el-Müveylîhî, Osmanlı sultanına ağır eleştiriler içeren *el-İttihâd*'in dördüncü sayısını çıkarınca padişahın talebiyle Fransa'dan çıkarıldı ve Cemâleddin-i Efgânî'nin daveti üzerine Londra'ya gitti. Londra'da *el-ʿUrvetü'l-vuşkâ* ve *Ziyâ'ü'l-hâtikayn* gazetelerinde Doğu'yu ve İslâm'ı hararetle sa-

vunan yazılar neşretti, ayrıca *el-Enbâʿ* ve *ʿAynü Zübeyde* gazetelerini yayımladı.

İbrâhim el-Müveylîhî'nin İngiliz siyasetine yönelttiği eleştirilerden memnun kalan II. Abdülhamid, 1885'te kendisini İstanbul'a davet ederek Maarif Encümeni üyeliğine tayin etti. Burada kaldığı on yıl içinde İbrâhim Edhem Bey'in *el-Hakâik* gazetesinde Abdülhamid'in cuma namazı alaylarını tasvir eden yazılar kaleme aldı. Ancak 1895'te Mısır'a dönünce *el-Muḳattam* gazetesinde "Ehadü'l-fuzalâ" takma adıyla Osmanlı saray hayatını eleştiren yazılar yayımladı; bunları daha sonra "Edîb fâzıl mine'l-Misriyyîn" imzası ve *Mâ hünâlik* adıyla bir kitap halinde neşretti. Kitap mâbeyinciler, casuslar, yaverler, başkâtipler, kızlar ağası, meşâyih ve cülûs kutlamaları gibi Osmanlı saray hayatı ile hilâfet konusunda ağır eleştirilere yer vermesi üzerine toplatıldı.

Mısır'da oğlu Seyyid Halil Bek ile arkadaşı Hamdi Yegen Bek adına *el-Miškât* gazetesini çıkaran, ayrıca *Sûku'l-ʿaşr* ve *Ebû Zeyd* gibi mizah gazeteleri yayımlayan İbrâhim el-Müveylîhî'nin en uzun soluklu gazetesi *Mişbâhu'ş-şark*'tir. 1898-1903 yılları arasında 266 sayısı çıkan haftalık siyasî, edebî ve dinî gazete amacını "emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker, ahlâkî çözümler, bid'at ve hurafelerle mücadele, Ezher Üniversitesi'ni islah etme" şeklinde açıkladı. Müveylîhî makalelerinde misyonerlere karşı İslâm'ı ve İslâm birliğini, İngiliz işgaline karşı Mısır ve Sudan'ı savundu, Doğu'nun ve Mısır'ın islahına dair önerilerde bulundu. Dinî islahat konusunda Muhammed Abdüh'un safında yer alarak Ezher ulemâsının bu meseledeki tavırlarını eleştirdi. İngiliz işgaline karşı tutumunu ve İslâm birliği konusundaki görüşlerini *Hadîşü Mûsâ b. ʿİşâm ev Mir'âtü'l-ʿâlem* adlı eserinde hikâye konusu olarak da işledi. İbrâhim b. Abdülhâlik 1906'da Kahire'de öldü.

Müveylîhî ailesinin ikinci ünlü şahsı İbrâhim'in kardeşi Abdüsselâm el-Müveylîhî'dir. Abdüsselâm, Hidiv İsmâil Paşa hükümetinin son dönemlerinde Mısır Parlamentosu'nun üyesi olarak İngiliz işgaline karşı tavrı ortaya koydu, Mısır'ın kurtuluşu için ateşli konuşmalar yaptı. Nûbar Paşa'ya ve hükümet başkanı Riyâz Paşa'ya karşı 1879 yılında parlamentoda yaptığı konuşmalarda onları İngiliz ve Fransız sefirleriyle birlikte Mısır halkına karşı iki yüzlü davranmakla itham etti. Vatan ve millet uğruna yaptığı konuşmaları sebebiyle *Times* gazetesi kendisinden "Mısır'ın Mirabo'u" olarak söz etti. Abdüsselâm 1910 yılında Kahire'de vefat etti.

MÜVEYLİHİ AİLESİ

Ailenin üçüncü önemli şahsı İbrâhim'in oğlu Muhammed el-Müveylîhî'dir. Medresetü'l-Haranfeş, Medresetü'l-Encâl ve Ezhher'deki öğreniminden başka Arap dili ve edebiyatı ile diğer dillere dair özel dersler alarak kendini yetiştiren Muhammed el-Müveylîhî Fransızca, Türkçe, İtalyanca, İngilizce ve Latince biliyordu. 1881'den itibaren Hâkânîyye Vezâretî'nde iki yıl kadar görev yaptı. Kahire'nin kuzeyindeki Kalyûbiye ve Garbiye nahiyelerinde müdür yardımcısı, polis merkezinde memur olarak çalıştı; 1915 yılına kadar Evkaf İdaresi'nde müdürlük görevini yürüttü. İngiliz işgaline karşı Ahmed Urâbî Paşa'nın 1882'de başlattığı ayaklanmanın önemli temsilcilerinden olan Muhammed el-Müveylîhî hareketin beyannâmesini hazırlayıp yayımladı. Bunun üzerine resmî görevine son verilince İtalya, Fransa ve İngiltere'den sonra İstanbul'a gitti. kütüphaneleri gezdi ve ardından Mısır'a döndü. *el-Münebbih, el-Kâhire, Kevkebü's-şark, el-Muqaţtam*, babasıyla birlikte kurduğu *Mişbâhu's-şark* ile diğer bazı gazete ve dergilerde millî, edebî, siyasî ve içtimâî yazılar neşretti. Kahire Mecmau'l-ulûmi'l-lugaviyye el-Arabiyye'nin (el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-lugavî) tesisi için gayret sarfetti ve 1892'de kuruluşundan sonra en faal üyelerinden biri oldu.

Muhammed el-Müveylîhî makâme tarzında zarif bir inşâ üslûbuna sahip olan *Hadîşü 'İsâ b. Hişâm* adlı eseriyle şöhret kazandı. Eserde, hayalî bir kişi olan İsâ b. Hişâm ile yazar arasında geçen diyaloglar halinde işgalin ilk yıllarından XX. yüzyılın başlarına kadar bir asırlık süreç içinde Mısır'da cereyan eden sosyal olaylar dile getirildi. Kitapta müellifin, babası İbrâhim el-Müveylîhî'nin *Hadîşü Mûsâ b. 'İşâm* adlı eserinden gerek isim gerekse tarz olarak faydalandığı anlaşılmaktadır. Yûsuf es-Sibâî'nin *Arzu'n-nîfâk* adlı eserinin de (Kahire 1949) Muhammed el-Müveylîhî'nin *Hadîşü 'İsâ b. Hişâm* ile yer yer paralellik arzettiği tesbit edilmiştir. *'İlâcü'n-nefs ev resâ'il fi'l-aḥlâk* da onun eserlerindedir. Muhammed 1930'da Kahire'de öldü. Müveylîhî ailesinin modern Arap edebiyatında önemli tesirleri olmuş, Hâfiz İbrâhim, Hifnî Nâsîf, Hüseyin Şefîk, Muhammed Lutfi Cum'a, Muhammed Ömer, Abdülazîz el-Bîşrî gibi edipleri etkilemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed el-Müveylîhî, *Hadîşü 'İsâ b. Hişâm ev fetre mine'z-zemen*, Kahire 1341/1923, s. 5-6; Filîp dî Tarrâzî, *Târîhu's-şihâfeti'l-Arabiyye*, Beyrut 1913, I, 78; II, 275-278; Abdülazîz el-Bîşrî, *el-Muhtâr*, Kahire 1935, I, tür.yer.; Selâhaddin Zihni, *Mısr beyne'l-ihtilâl ve's-sevve*, Kahire 1939,

tür.yer.; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 194; İbrâhim Abdüh, *A'lâmü's-şihâfeti'l-Arabiyye*, Kahire 1944, s. 118-123; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 45; V, 305-306; M. Abdülmün'im Hafâcî, *Kışşatü'l-edeb fi Mısr*, Kahire 1956, V, tür.yer.; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 43; VIII, 205; Abdüllatif Hamza, *Edebü'l-makâleti's-şihâfiyye fi Mısr*, Kahire 1959, III, tür.yer.; Yûsuf Râmiç, *Üsretü'l-Müveylîhi ve eşeruhâ fi'l-edebi'l-Arabiyyi'l-ḥadîş*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-maârif); Sâmi Abdülazîz el-Kûmî, *eş-Şihâfetü'l-İslâmiyye fi Mısr fi'l-karni't-tâsi' 'aşer*, Mansûre 1413/1992, s. 62-66; M. Ali Hedû, "Muhammed el-Müveylîhî", *Mevsû'atü Beyti'l-ḥikme li-a'lâmi'l-Arab*, Bağdad 1420/2000, I, 526-527; H. Pérès, "Les origines d'un roman célèbre de la littérature arabe moderne: "Hadîḥ 'İsâ Ibn Hîshâm" de Muḥammad al-Muwayliḥî", *BEO*, X (1943-44), s. 1-18; R. Allen, "Muḥammad al-Muwayliḥî's Coterie: The Context of Ḥadîth 'İsâ Ibn Hîshâm", *Quaderni di Studi Arabi*, XVIII, Venezia 2000, s. 51-60; a.mlf., "al-Muwayliḥî", *El²* (İng.), VII, 813-815.

YUSUF RAMİÇ

MÜYESSİRETÜ'L-ULÛM

(ميسرة العلوم)

Bergamalı Kadri'nin
(ö. 937/1530'dan sonra)
yazdığı Türkiye Türkçesi'nin
ilk dil bilgisi kitabı
(bk. BERGAMALI KADRİ).

MÜZÂBENE

(المزبنة)

Hz. Peygamber'in yasakladığı
bir satış türü.

İlgili hadislerin râvilerince farklı şekillerde açıklanan müzâbene kelimesi fakihler tarafından da değişik biçimlerde yorumlanmıştır. Hadislerde yer alan ve Resûl-i Ekrem'den işitilmiş olması muhtemel bulunan açıklamaların birleştiği noktalar göre müzâbene, "ağaç üzerindeki olgunlaşmış taze hurmanın kuru hurma karşılığında satılması" anlamına gelmektedir (Sıddîk M. Emîn ed-Darîr buna "aynî ölçüde" kaydını eklerse de kendisinin ilk şık olarak zikrettiği Ebû Saîd el-Hudrî hadisindeki izahta bu unsur bulunmamakta ve ikinci şıkkı açıklarken bizzat bu farka dikkat çekmektedir, krş. *el-Ğarar ve eşeruh*, s. 211, 212, 213). Bu açıklamaların en kapsamlısına göre ise müzâbene "hurma ağacındaki taze mahsulün kuru hurma, asmasındaki yaş üzümün kuru üzüm ve başağındaki hububatın hurmanlanmış kuru mahsul karşılığında aynı ölçüde satılması" demektir. Aynı ölçüde olma özelliği şöyle açıklanır: Ağaçtaki taze hurmanın kaç ölçek olduğu tahmin edilerek (*Mu.F.*, IX, 139)

veya kaç ölçek çıkarsa o kadar olmak üzere kuru hurma ile değişimi kararlaştırılır. Bazı hadislerin izahında satıcının fazla çıkarsa kendisine ait olacağını ve eksik çıkarsa üstünü tamamlayacağını şart koşması usulünden söz edilir ki bu durumda önce değişime konu olacak kuru hurmanın kaç ölçek olacağını kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Hadislerden çıkan sonuç, satıcı fazla çıkarsa kendisine ait olacağını ve eksik çıkarsa üstünü tamamlayacağını şart koşsa da koşmasa da belirtilen şekillerde satışın câiz olmadığı yönündedir. Bunların ölçekle satışı câiz görülmediğine göre götürü olarak (tahmin yoluyla) satılması öncelikle câiz olmaz.

Hanefîler, hadislerdeki açıklamalarla sınırlı tutarak müzâbeneyi "aynî ölçüde olmak üzere ağacındaki taze hurmayı kuru hurma ve asmasındaki yaş üzümü kuru üzüm karşılığında satma" şeklinde tarif etmişlerdir. Zeydiyye fakihleri de bu kanaattedir. Mâlikîler ise hadislerde yer almayan bazı hususları ekleyerek müzâbeneyi daha geniş biçimde yorumlamışlardır. İmam Mâlik müzâbeneyi "götürü usulle yapılan değişim" olarak tasvir etmiş ve onu satımdan çok bir tür kumar olarak nitelemiştir (ayrıca bk. CÜZÂF). Bazı Mâlikî fakihleri de satım konusu malın miktarının meçhul olmasına vurgu yapmışlardır. Fukaha -arâyâ satışı dışında- ağacındaki taze hurmanın kuru hurma, asmasındaki yaş üzümün kuru mahsul karşılığında satılmasının haram olduğu noktasında fikir birliği içindedir. Yaş ağacın illeti satım konusu malın miktarının yeterince belirlenmemiş olmasında kay-naklanan garar, ayrıca ribevî mallarda fazlalık şeklinde açıklanmıştır. Dalından koparılmış taze hurmanın böyle bir satışa konu edilmesi müzâbene kapsamında olmayıp başka bir hadisle yasaklanmıştır. Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın rivayetine göre Hz. Peygamber, yaş hurmanın kuru hurma karşılığında satımı meselesinde çevresindekilere, "Taze hurma kurduğunda eksilir mi?" diye sormuş, "evet" cevabını alınca da bu tür satımı yasaklamıştır. Dalından ayrılmış olan taze ürünlerin kuru karşılığında satımı konusunda ise görüş ayrılığı vardır. Cumhura göre ister eşit ister farklı miktarlarda olsun bu da câizdir. Ebû Hanîfe aynı ölçüde olmak kaydıyla böyle bir değişimin câiz olduğuna hükmetmiştir (Sıddîk M. Emîn ed-Darîr, s. 206-216).

Resûl-i Ekrem'in, kendisine intikal eden şikâyetlerin ve hukukî uyuşmazlıkların çoğalması üzerine zarara ve ihtilâfa yol açan akid türlerini yasaklamaya gittiği haberle-